

UTENRIKSDEPARTEMENTET

Retningslinjer

Norsk innsats for å styrke arbeidet med urfolk i utviklingssamarbeidet

En rettighetsbasert tilnærming

UTENRIKSDEPARTEMENTET

Retningslinjer

Norsk innsats for å styrke arbeidet med urfolk i utviklingssamarbeidet

En rettighetsbasert tilnærming

Innhold

1. Innledning	3
2. Hvem er urfolk?	5
3. Det internasjonale arbeidet for urfolks rettigheter i FN	6
3.1 ILO-konvensjon nr. 169	6
3.2 Urfolkstiåret.....	7
3.3 Erklæringen om urfolks rettigheter	7
3.4 Permanent forum for urfolkssaker	7
3.5 Spesialrapportør for urfolks menneskerettigheter	8
4. Andre givers innsats	9
4.1 Dansk	9
4.2 EU	9
4.3 Canada.....	10
4.4 UNDP	10
4.5 Verdensbanken.....	10
4.6 Den interamerikanske utviklingsbanken	10
5. Norsk innsats for fremme av urfolks rettigheter	11
5.1 Rettighetsbasert innsats for urfolk	11
5.2 Spesifikk og integrert urfolksstøtte	11
5.3 Omfang og innretning av norsk urfolksinnsats.....	12
5.4 Samarbeid via norske frivillige organisasjoner	12
5.5 Samarbeider via internasjonale organisasjoner	13
5.6 Direkte støtte til urfolksorganisasjoner.....	13
5.7 Støtte kanalisert via norske ambassader.....	14
5.8 Samarbeid med norske urfolksmiljøer	14
5.9 Forum for urfolksspørsmål i bistanden.....	15
5.10 Støtte kanalisert via multilaterale organisasjoner	15
5.11 Norsk innsats i det internasjonale arbeidet	15
6. Virkemidler for fremtidig norsk innsats	17
6.1 Rettighetsbasering av arbeidet	17
6.2 Helhetlig og målrettet tilnærming	17
6.3 Kanalvalg	18
6.4 Geografisk innretning.....	19
6.5 Tematisk innretning.....	19
6.6 Synliggjøring av den norske urfolksinnsatsen	20

1. Innledning

Vi er nå inne i det siste året av urfolkstiåret (1995-2004). I dette tiåret har det skjedd flere viktige fremskritt som har bidratt til en forbedring av de internasjonale rammebetingelsene for urfolk. Noe av det viktigste har vært opprettelsen av Permanent forum for urfolkssaker i FN og en egen spesialrapportør for urfolks menneskerettigheter og grunnleggende friheter.

Ved siden av at Norge har hatt en aktiv pådriverrolle i dette internasjonale arbeidet, har Norge i mange år også støttet tiltak og program for å fremme urfolks rettigheter og bedre urfolks levekår på landnivå. Dette omfatter blant annet innsats via norske frivillige organisasjoner, norske urfolksorganisasjoner, internasjonale organisasjoner, norske ambassader, FN-organisasjoner og multilaterale organisasjoner. En viktig del av den norske innsatsen for å fremme urfolks rettigheter blir også kanalisert direkte til urfolksorganisasjoner i Latin-Amerika.

Retningslinjene er utarbeidet for å sikre en klar sammenheng mellom det normative arbeidet på urfolksområdet og det praktiske urfolkssamarbeidet. Innenfor utviklingssamarbeidet er det et ønske om økt og samlet fokus på urfolk og en styrking av rettighetsperspektivet i denne innsatsen. Man ønsker å styrke den helhetlige tilnærmingen i den norske innsatsen overfor urfolk og i større grad å bidra til å integrere urfolkshensyn i andre deler av det norske utviklingssamarbeidet.

Disse retningslinjene har bl.a. tatt utgangspunkt i Utenriksdepartementets *Oppfølgingsplan for arbeidet med urfolk i bistanden* (godkjent 12.9.99) som fram til nå har vært retningsgivende for den norske støtte til urfolk i bistanden. Den har dannet rammeverket for innsatsen, sammen med bl.a. St.meld. 21 (1999-2000); *Menneskeverd i*

sentrum. Handlingsplan for menneskerettigheter, UD/Norads retningslinjer av november 2001 for støtte til det sivile samfunn; *Tilskuddsordninger for norske og internasjonale frivillige aktørers humanitære bistands- og utviklingssamarbeid*, samt årlige føringer i Stortingsproposisjoner og tildelingsbrev. Innsats for urfolk er også gitt bred omtale i St.meld. 35 (2003-2004); *Felles kamp mot fattigdom. En helhetlig utviklingspolitikk*.

Retningslinjene bygger i all hovedsak på innholdet og anbefalingene i rapporten *Norads innsats for å styrke arbeidet med urfolk i bistanden* (endelig utkast 11.04.02) utarbeidet av en arbeidsgruppe i Norad. Denne rapporten presenterer anbefalinger om hvordan Norad bør styrke arbeidet med urfolk i bistanden. Siden den gang er det gjennomført en omfattende omorganisering av det norske utviklingssamarbeidet, og disse retningslinjene tar hensyn til de nye rammebetingelsene for og organiseringen av utviklingssamarbeidet.

Samiske miljøer, norske og internasjonale organisasjoner har bidratt med viktige innspill i en tidligere fase i utarbeidelsen av disse retningslinjene og disse aktørene vil også i fortsettelsen være sentrale samarbeidspartnere og rådgivere i forhold til Norges innsats overfor urfolk i Sør. Samtidig er det en klar målsetning at også norske utenriksstasjoner og den norske innsatsen via FN-organisasjoner og multilaterale finansinstitusjoner i større grad inkorporerer hensynet til urfolk og urfolks rettigheter i sin innsats.

Fagetaten Norad vil også i fremtiden spille en helt sentral rolle i forhold til å fremme urfolks rettigheter og vil ha det koordinerende ansvaret for den norske urfolkinnnsatsen. Samtidig vil man sikre at også andre departementers innsats på dette området ses i en helhetlig sammenheng.

Oppsummering:

Norge vil:

- videreføre og styrke rettighetsperspektivet i den norske urfolksinnsatsen
- sikre at det er en sammenheng mellom det normrelaterte urfolksarbeidet og urfolkstiltak innenfor utviklingssamarbeidet
- sikre en helhetlig og samordnet forvaltning av urfolksinnsatsen
- øke innsatsen overfor urfolk, spesielt i Afrika og Asia

- sikre økt synliggjøring av urfolksarbeidet
- trekke norske urfolksrepresentanter inn i relevante deler av urfolksarbeidet
- sikre at urfolksspørsmål står sentralt i arbeidet med biologisk mangfold i tropiske skogområder i tråd med forpliktelsene fra Johannesburg-erklæringen om bærekraftig utvikling

2. Hvem er urfolk?

Det finnes ingen generell internasjonalt akseptert definisjon av urfolk. Typiske kjennetegn for urfolk er at de ikke er det dominerende folket i det storsamfunnet som de er en del av, selv om de er den av folkegruppene som bebodde området først. De har også som regel en egenartet kultur basert på naturressursene, og de har en kultur som sosialt, kulturelt og/eller språklig skiller seg fra den dominerende befolkningen.

ILO-konvensjon nr.169, om urfolk og stammefolk i selvstendige stater er eneste internasjonale konvensjon som direkte omhandler vern av urfolk.¹

I *Artikkel 1* av ILO-konvensjon nr. 169 defineres urfolk på følgende måte:

- 1. Denne konvensjonen gjelder for:*
- a) stammefolk i selvstendige stater der sosiale, kulturelle og økonomiske forhold skiller dem fra andre deler av det nasjonale fellesskap og der deres status helt eller delvis er regulert av egne skikker, tradisjoner eller av særlige lover eller forskrifter;*
  - b) folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hørte til da erobring eller kolonisering fant sted eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som – uansett deres rettslige stilling – har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner.*

2. Egen-identifisering som urbefolkning eller stammefolk skal være et grunnleggende kriterium for å bestemme hvilke grupper bestemmelsene i denne konvensjonen skal gjelde for.

Uti fra disse kriteriene utgjør urfolk omlag 350 millioner mennesker som lever i 70 ulike land. Urfolk utgjør oftest en minoritet i landet, men dette gjelder ikke alltid. I flere stater i Latin-Amerika utgjør urfolk et betydelig flertall av befolkningen. Noen av de største urfolksgruppene består av over en million individer som indianergruppene aymara og quechua i Andesfjellene, mens andre grupper, for eksempel i ulike tropiske regnskoger er så små at de står i fare for å forsvinne i løpet av et par generasjoner.

Samene utgjør Norges urfolk og har gjennom et langvarig arbeid oppnådd anerkjennelse for sine kulturelle og politiske rettigheter. Urfolks situasjon varierer betraktelig avhengig av hvilken verdensdel de lever i, hvilke natur- og miljøbetingelser de lever under og de politiske, sosiale og økonomiske rammebetingelser som ulike nasjonalstater setter for sine urfolk. Økonomisk og sosial marginalisering og problemer knyttet til uavklarte rettigheter i forhold til naturressurser og landområder preger mange urfolksgruppers livssituasjon. En overveiende stor andel urfolk er blant de aller fattigste i sine respektive land. Urfolkskvinner er ofte de aller fattigste og mest marginaliserte.

¹ Konvensjoner er juridisk bindende for de land som har ratifisert dem. Erklæringer og handlingsplaner er ikke juridisk bindende instrument, men representerer politiske/moralske forpliktelser innen internasjonal og nasjonal politikk

3. Det internasjonale arbeidet for urfolks rettigheter i FN

Menneskerettigheter i forhold til urfolk spesielt ble for første gang satt i fokus på begynnelsen av 1980-tallet. Før den tid hadde den dominerende tenkningen rundt rettighets-spørsmål i FN-systemet vært basert på den klassiske tilnærmingen til universelle, individuelle rettigheter fundert i Verdenserklæringen om menneskerettighetene (1948) og de to FN-konvensjonene om rettigheter (1966). Det eksisterte en tro på at dette nye internasjonale systemet skulle være i stand til å garantere rettighetene til alle mennesker på likt grunnlag, uavhengig av kjønn, nasjonalitet, religion og etnisitet. Artikkelen 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, gir imidlertid rettigheter til medlemmer av minoritetsgrupper. Artikkelen gir individuelle rettigheter. Dette er en sentral bestemmelse i internasjonal rett til vern om minoriteter. Norske myndigheter anerkjenner at samene har rettigheter i forhold til denne bestemmelsen.

Man hadde også på 1970-tallet begynt å diskutere minoritetsspørsmål i *The Sub-Commission on the Prevention of Discrimination of Minorities*², en underkommissjon til Menneskerettighetskommissjonen, og dette sammen med oppmerksomheten rettet mot alle folks rett til selvbestemmelse, åpnet opp for diskusjoner om rettigheter som ikke er universelle men som refererer til spesielle grupper og spesielle historiske situasjoner. *The Sub-Commission* startet på slutten av 1970-tallet opp arbeidet med en studie av urfolks situasjon generelt. Denne studien ble av stor betydning bl.a. fordi den inneholdt forslag til definisjoner av "urfolk" og fordi den diskuterer hvilke spesiell type beskyttelse

urfolk burde ha i tillegg til den beskyttelsen de eksisterende universelle menneskerettighetene gir. Med opprettelsen av *The Working Group on Indigenous Populations* (WGIP) i 1982 begynte så FN sitt første formelle arbeid med urfolk. Siden den gang har det vært stor framgang på urfolksområdet internasjonalt. Dette skyldes ikke minst aktiv deltagelse fra urfolk i ulike internasjonale fora og enkelte medlemsstaters, bl.a. Norge og de andre nordiske lands, pådriverrolle i arbeidet med å få på plass et nytt rammeverk for urfolks rettigheter innenfor FN-systemet.

3.1 ILO-konvensjon nr. 169

Det første, og hittil eneste, forpliktende folkerettslige instrument som direkte omhandler urfolks rettigheter, er som nevnt, ILO-konvensjon nr.169. Den ble ferdigstilt i 1989 og var en gjennomgripende revisjon av ILO-konvensjon 107/69. Norge ratifiserte ILO-konvensjon nr.169 som første land i 1990 og pr. i dag har 17 land ratifisert konvensjonen.³

I følge ILO-konvensjon nr.169 har

- urfolk rett til å bevare og videreutvikle egen kultur og språk. Konvensjonen har bestemmelser om rettigheter til naturressurser, tradisjonelle landområder, etc.
- urfolk rett til å delta i beslutningsprosesser i spørsmål som angår dem
- myndighetene plikt til å støtte dette arbeidet

Ratifisering av ILO-konvensjon nr.169 forutsetter at stater justerer sitt juridiske rammeverk slik at det samsvarer med konvensjonens innhold. Men også i de tilfeller hvor en

2 I 1999 endret denne underkommissjonen navn til *The Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights*

3 Disse 17 landene er: Argentina, Bolivia, Brasil, Colombia, Costa Rica, Danmark, Dominicana, Ecuador, Fiji, Guatemala, Honduras, Mexico, Nederland, Norge, Paraguay, Peru og Venezuela

gitt stat ikke har ratifisert ILO-konvensjonen eller andre relevante internasjonale konvensjoner, er disse viktige instrument som landets urfolk kan vise til i sitt arbeid for sine rettigheter.

I tillegg nevnes urfolk i en rekke andre internasjonale konvensjoner, erklæringer og handlingsplaner som totalt sett utgjør det internasjonale rammeverk for urfolks rettigheter. En oversikt over urfolksrelevante konvensjoner/erklæringer følger som vedlegg II.

3.2 Urfolkstiåret

FNs generalforsamling bestemte at 1993 skulle bli *det internasjonale året for verdens urfolk* (resolusjon 45/165). To år senere ble det vedtatt at perioden 1995 – 2004 skulle markeres som *det internasjonale tiåret for verdens urfolk* (resolusjon 48/163). Målsetningen med tiåret har vært å styrke internasjonalt samarbeid med tanke på å løse de problemer verdens urfolk står overfor innen områder som menneskerettigheter, miljø, utvikling, utdanning og helse. De to viktigste konkrete målsetningene for urfolkstiåret har vært å få vedtatt en erklæring om urfolks rettigheter og å etablere et permanent forum for urfolkssaker i FN-systemet.

3.3 Erklæring om urfolks rettigheter

Siden opprettelsen av *The Working Group on Indigenous Population* i 1982 har arbeidsgruppens viktigste oppgave vært arbeidet med å utvikle internasjonale standarder når det gjelder urfolks rettigheter, samt å drøfte situasjonen for urfolk i ulike land. I 1993 forelå arbeidsgruppens *Draft Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Utkastet inneholder en rekke bestemmelser (45 artikler) om urfolksrettigheter knyttet til bl.a. språk, religion, kultur, utdanning og landrettigheter. *The Sub-Commission* sluttet seg i 1994 til dette erklæringsutkastet og oversendte det til videre behandling i Menneskerettighetskommisjonen. Utkastet har siden den gang

vært gjenstand for forhandlinger mellom stater i en ny arbeidsgruppe; *The Working Group on the Draft Declaration of the Rights of Indigenous Peoples* der urfolksrepresentanter har observatørstatus. Arbeidet i arbeidsgruppen har hatt liten framgang og så langt er svært få av artiklene vedtatt. Et av de særlig vanskelige spørsmålene gjelder urfolks rett til selvbestemmelse og hva som ligger i dette begrepet. For Norge har arbeidet med denne erklæringen stor prioritet. Norge har i forhandlingene vært representert ved Utenriksdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Sametinget. Erklæringen om urfolks rettigheter forventes ikke vedtatt innen utgangen av urfolkstiåret slik man hadde håpet.

3.4 Permanent forum for urfolkssaker

Det viktigste som har skjedd i løpet av urfolkstiåret har vært etableringen av *Permanent forum for urfolkssaker* i FN. Norge, gjennom Utenriksdepartementet i nært samarbeid med Sametinget, deltok aktivt i etableringen av dette nye FN-organet. Forumet ble vedtatt etablert i 2001 som et rådgivende organ under ECOSOC (FNs økonomiske og sosiale råd) og hadde sin første sesjon i mai 2002. Med forumet har statlige og ikke-statlige representanter for første gang fått lik deltakelsesstatus i et permanent representativt organ innen FN-systemet. Forumet består av 16 medlemmer, 8 er nominert av regjeringer og 8 er utpekt av ECOSOCs president etter bred konsultasjon med urfolksorganisasjoner.⁴ Forumet er først og fremst et rådgivende og koordinerende organ for urfolksspørsmål i FN, og ledes i sin første periode av tidligere sametingspresident Ole Henrik Magga. Urfolk har med Forumet fått en institusjonell mekanisme og en møteplass innen FN-systemet for å fremme sine rettigheter.

Tredje sesjon ble avholdt i mai i 2004 og hadde urfolkskvinnens rettigheter som hovedtema. Her deltok over 2000 delegater fra ulike urfolksorganisasjoner, medlemsland og FN-

4 De 8 urfolksmedlemmene velges fra Arktiske strøk / Europa, Afrika, Asia, Nord Amerika, Sentral / Sør Amerika og Karibien, Stillehavsområdene, tidligere Sovjetunionen og Øst-Europa

organisasjoner. Anbefalinger som Forumet presenterer i sin rapport fra møtet skal tas til videre oppfølging av ulike relevante FN-organisasjoner.

3.5 Spesialrapportør for urfolks menneskerettigheter

I 2001 oppnevnte Menneskerettighetskommisjonen Rodolfo Stavenhagen som første spesialrapportør for urfolks menneskerettigheter og grunnleggende friheter.

Spesialrapportørens mandat er å samle, etterspørre, motta og utveksle informasjon om brudd på urfolks rettigheter. Han har også et mandat til å utforme anbefalinger og forslag til tiltak og aktiviteter som vil bidra til beskyttelse av urfolks rettigheter. Spesialrapportøren avgir årlige generelle rapporter til Menneskerettighetskommisjonen og utarbeider rapporter på spesifikke tema relatert til urfolk. Rapportøren foretar også reiser til ulike land og presenterer rapporter om urfolkssituasjonen på landnivå.⁵

---

5 I dag foreligger rapporter på urfolkssituasjonen i Mexico, Chile, Guatemala og Filippinene

4. Andre givers innsats

Fokuset på urfolk som eksplisitt målgruppe for internasjonalt utviklingssamarbeid har økt i løpet av det siste tiåret i takt med styrkingen av det internasjonale rammeverket for urfolks rettigheter. Enkelte givere har utarbeidet særskilte strategier for urfolk i utviklingssamarbeidet, samt retningslinjer for deltakelse i prosjekter/programmer som kan medføre inngripen i urfolks tradisjonelle levemåte. Følgende oppsummering trekker frem noen av bistandsaktørene som på en eksplisitt måte har fokusert på urfolk som målgruppe. Oppsummeringen er ikke ment å gi et fullstendig bilde av alle givers innsats på urfolksområdet.

4.1 Danmark

Danske myndigheter utarbeidet i 1994 en helhetlig strategi for dansk støtte til urfolk. Målsetningen for støtten, slik det skisseres i strategien, er "å bidra til å gi (urfolk) reelle muligheter for utvikling på egne vilkår og med utgangspunkt i egen kultur og ofte stedbundne tilhørighetsforhold". Strategien er helhetlig og omfatter både internasjonal politisk dialog, økonomiske- og handelsmessige forhold, utviklingspolitisk dialog og konkret samarbeid gjennom støtte til urfolksspesifikke tiltak, samt integrering av urfolkshensyn i bilateralt så vel som multilateralt program-samarbeid. I 2001 ble det foretatt en evaluering av den danske innsatsen.⁶ Evaluering viste at strategien har muliggjort en tett kopling mellom det internasjonale politiske og økonomiske samarbeidet, innsatsen i multilateral sammenheng og det bilaterale samar-

beidet. Evalueringen tar spesielt for seg arbeidet med urfolk i danske programland med en betydelig andel urfolk. Her fremheves behovet for direkte konsultasjon med urfolksorganisasjoner bl.a. for å komme frem til en felles enighet om hvilke forpliktelser Danmark har iht. ILO-konvensjonen, men også de begrensningene som Danmark er underlagt, særlig i forhold til "politisk sensitive" spørsmål. Videre diskuterer rapporten mekanismer for samarbeid innen større sektorsatsinger og peker på behovet for dialog med myndighetene om urfolkshensyn i sektorsammenheng, kombinert med spesifikke innsatser direkte rettet mot urfolk. Som en oppfølging av rapporten har Danmark utarbeidet et sett verktøy for å sikre hensyn-taken til urfolk i sektorprogram.⁷

4.2 EU

EU utarbeidet i 1998 et arbeidsdokument for støtte til urfolk i utviklingssamarbeidet, med et tydelig definert rettighetsperspektiv.⁸ Dokumentet oppsummerer erfaringer fra tidligere samarbeid om urfolk i bistanden og fremhever bl.a. viktigheten av å involvere urfolk i alle stadier av samarbeidet. EU har i samarbeidet med urfolk satt fokus på behovet for å definere roller og partnerskap. Dette gjelder både når støtten kanaliseres gjennom frivillige organisasjoner og når det dreier seg om direkte samarbeid med statlige givere. EUs pengemessige støtte til urfolk er derimot svært beskjeden.

6 Jfr. *Strategi for dansk støtte til oprindelige folk*, Udenrigsministeriet/Danida, 1994, og *Review Report, Strategy for Danish Support to Indigenous People*, September 2001

7 *Best practices for including indigenous peoples in sector programme support*, Udenrigsministeriet/Danida (Draft february 2004). Dette utkastet er for tiden ute på høring

8 Jfr. *Support for Indigenous Peoples, Working Document of the Commission on support for indigenous peoples in the development cooperation of the Community and the Member States*, mai 1998, godkjent gjennom Council Resolution 30.11.98

4.3 Canada

Kanadiske myndigheter har markert seg med en bred og godt koordinert innsats overfor urfolk i så vel Canada som Sør- og Mellom-Amerika. *Canadian Agency for Development Cooperation* (CIDA) etablerte i 2001 et *Indigenous Peoples Partnership Programme in the Americas*, som er et program der støtte kanalisere via kanadiske urfolksorganisasjoner til urfolksorganisasjoner i Latin-Amerika. Kanadiske myndigheter har dessuten vært særlig langt fremme i forhold til å sette fokus på næringsutvikling og IKT-baserte opplærings- og informasjonstiltak blant urfolk.

4.4 United Nations Development Programme (UNDP)

UNDP spiller en viktig rolle i koordineringen av det internasjonale utviklingsarbeidet som retter seg mot urfolk. FN-organisasjonen har vært særlig sentral i forhold til å integrere urfolkshensyn i nasjonale og internasjonale utviklingsprosesser, i forhold til å legge til rette for dialog mellom myndigheter og urfolksgrupper og i forhold til å fremme urfolksgruppers deltakelse i nasjonale konsultasjonsprosesser. UNDP har bl.a. opprettet et *Indigenous Knowledge Programme* og organisasjonen støtter også urfolksgrupper direkte via ulike mindre tilskuddsordninger (*Small Grants Programme*). På landnivå kan her eksempelvis nevnes UNDPs rolle i Guatemala hvor FN-organisasjonen bl.a. har en sentral funksjon i forhold til å koordinere støtten til urfolks og sivile samfunnsorganisasjoner på landnivå.

4.5 Verdensbanken

Med sin omfattende prosjektaktivitet og sentrale pådriverrolle i forhold til nasjonale fattigdomsstrategier spiller Verdensbanken en sentral rolle i svært mange av landene med urfolk. Verdensbanken finansierer en lang rekke store utviklingsprosjekter som har direkte innvirkning på urfolks hverdag og deres tradisjonelle levemåte. Verdensbanken har siden 1991 hatt et eget sett med retningslinjer (*Operation Directives 4.20*) som skal bidra til å forhindre at utviklingsprosjektene den finansierer får negative sosiale eller miljømessige konsekvenser for urfolk. Dette er Verdensbankens *do not harm* – linje. Verdensbanken startet i 2003 opp *Grants Facility for Indigenous Peoples*, et program for direkte støtte til små utviklingsprosjekter i regi av urfolksorganisasjoner.

4.6 Den interamerikanske utviklingsbanken (IDB)

Den interamerikanske utviklingsbanken (IDB) er pr. 2004 i ferd med å ferdigstille ny strategi for arbeidet med urfolk. IDB har gjennom flere norskstøttede studier om urfolks situasjon, spesielt i forhold til sosial og økonomisk ekskludering, vært med å sette dette tema på dagsorden i flere latinamerikanske land. Data fra disse studiene brukes også i nasjonal statistikk og politikkkutforming i flere land.

5. Norsk innsats for fremme av urfolksrettigheter i utviklingssamarbeidet

– Innretning og kanaler

5.1 Rettighetsbasert innsats for urfolk

Rettighetsbasert tilnærming tar utgangspunkt i at *utvikling og menneskerettigheter* henger uløselig sammen. Fattigdom innebærer fravær av valg og muligheter. Dette er vår tids største menneskerettighetsutfordring.

Rettighetsbasert utvikling går ut på å bryte denne sirkelen ved å sikre rettighetsoppfyllelse for individer eller grupper som lever i fattigdom og sosial isolasjon.⁹ Urfolk er i stor grad utsatt for menneskerettighetsbrudd, samtidig som de ofte utgjør de fattigste av de fattige i sine respektive land.

Forenklet innebærer en rettighetsbasert tilnærming at man legger menneskerettslige normer til grunn for å identifisere og definere målsetninger for utvikling. Med menneskerettslige normer menes de rettigheter som er nedfelt i internasjonale konvensjoner. Disse regulerer forholdet mellom staten og individet. De inneholder normer som staten har forpliktet seg til å følge og rettigheter som individer kan kreve innfridd. En rettighetsbasert innsats må være bevisst sitt valg av partnere og satsning på sivile samfunnsaktører må vurderes uti fra deres mulighet for sosial mobilisering og det å være pådrivere overfor staten.

Den norske innsatsen for urfolk i utviklingssamarbeidet tok lenge utgangspunkt i ulike internasjonale menneskerettighetskonvensjoner som implisitt også omfattet urfolk. Etter at Norge som første land ratifiserte ILO-konvensjon nr. 169 i 1990 har urfolksinnsatsen først og fremst tatt utgangspunkt i denne konvensjonen. ILO-konvensjonen er som nevnt ovenfor det første og hittil eneste forpliktende folkerettslige dokument som tar for seg urfolks spesielle rettigheter.

Nøkkelord for en rettighetsbasert tilnærming vil være ansvarliggjøring av staten, bemyndiggjøring og deltakelse av individer/grupper, ikke-diskriminering av individet og oppmerksomhet knyttet til sårbare grupper.

5.2 Spesifikk og integrert urfolksstøtte

Det kan være problematisk å fastslå hvorvidt en innsats først og fremst er rettighetsbasert eller helt eller delvis er motivert ut fra andre hensyn. I disse retningslinjene har man allikevel valgt å skille mellom *spesifikk* urfolksstøtte og *integrert* urfolksstøtte.

For at et tiltak skal klassifiseres som *spesifikk* urfolksstøtte må det;

- ha klare og identifiserbare mål om forbedring av målgruppens situasjon på definerte områder i prosjektdesign, og
- involvere urfolksgruppen(e) i utformingen av tiltakets mål og metoder.

Dette gjelder både der urfolk er hovedmålgruppe og der urfolk er delmålgruppe. Det betyr at enten det dreier seg om helse-, utdanning-, kultur-, økonomi- eller politikkrelaterte prosjekter, så må støtten ta spesielle hensyn til de aktuelle urfolksgruppers kultur og særskilte utdanningsbehov, samt urfolks egne prioriteringer.

Innsatser som har urfolk som hoved- eller delmålgruppe, men som ikke eksplisitt tar utgangspunkt i ILO-konvensjon nr 169, samt urfolks tradisjonelle kultur og levemåte i prosjektdesign og gjennomføring betegnes som *integrert* urfolksstøtte.

Spesifikk urfolksstøtte er det primære fokus

⁹ Jfr. *Notat om rettighetsbasering av utviklingssamarbeidet*, NORAD 30.7.99, og *Handbook in Human Rights Assessment*, NORAD, Februar 2001. Diskusjonen om fravær av valg og muligheter er også fremtredende i *Regjeringens Handlingsplan for bekjempelse av fattigdom i sør mot 2015*, som ble lagt frem 4.mars 2002

for dette dokumentet. Det innebærer at enkelte aktiviteter som gjennomføres i områder/land med betydelig tilstedeværelse av urfolk ikke omfattes av vedlagte oversikter. Dette kan bl.a. omfatte utviklingstiltak innen sosial og økonomisk utvikling, som kommer urfolk til gode, men som ikke tar urfolksspesifikke hensyn som skissert ovenfor. De norske retningslinjene tar dermed *primært* utgangspunkt i det spesifikke urfolkssamarbeid, selv om anbefalingene også knyttes til øvrige innsatser som er relevante i en urfolkssammenheng.

5.3 Omfang og innretning av norsk urfolksinnsats

Den *spesifikke* urfolkstøtten kanaliseres direkte og indirekte via de aktører og kanaler som fremstår som mest hensiktsmessige og effektive i den enkelte sammenheng. Dette omfatter innsats via norske frivillige organisasjoner, norske urfolksorganisasjoner, internasjonale organisasjoner, norske ambassader, FN-organisasjoner og multilaterale organisasjoner. En viktig del av den norske innsatsen for å fremme urfolks rettigheter blir også kanalisert direkte til urfolksorganisasjoner i Latin-Amerika.

Statlig norsk støtte til utviklingstiltak der urfolk var hovedmålgruppe utgjorde i 2003 omlag NOK 250 millioner, noe som tilsvarte 5,4 % av all norsk bilateral bistand (mot 4,8 % i 2002). Dette tallmaterialet omfatter imidlertid både spesifikke og integrert urfolkstøtte og på grunn av statestikk-kodingen er det vanskelig å anslå prosentandelene for de ulike kategoriene.

Hovedtyngden av den norske urfolksinnsatsen har tradisjonelt vært konsentrert om samarbeid i Latin-Amerika. Dette gjelder både støtte kanalisert via norske frivillige organisasjoner, via norske ambassader og Norads direkte støtte til urfolk (det tidligere Urfolksprogrammet). Støtten til urfolksgrupper i Afrika og Asia har vært av et mer begrenset omfang, men andelen av den totale urfolkstøtten som er kanalisert til disse to kontinentene har vært stigende de siste årene.

Den brede norske innsatsen overfor urfolk i

Latin-Amerika må blant annet ses som et resultat av det store antallet relativt klart definerbare urfolksgrupper på dette kontinentet, samt det faktum at nasjonale rammebetingelser for samarbeid med urfolksgrupper har blitt forbedret ved at en rekke latinamerikanske stater har ratifisert ILO-konvensjon nr. 169. Både i Afrika og Asia har det vært betydelig vanskeligere å definere hvem som er urfolk og de politiske rammebetingelser har ofte bidratt til å vanskeliggjøre arbeidet med urfolk i disse verdensdelene. Andelen av den norske urfolksinnsatsen som har blitt kanalisert til MUL-land (gruppen av minst utviklede land) har derfor vært relativt beskjeden. Samarbeidet har i stor grad vært konsentrert om lavinntekts- og lavere mellominntektsland. Tematisk har den norske urfolksinnsatsen i utviklingssamarbeidet i mange tilfeller fokusert på urfolks egenorganisering, institusjonsbygging og kompetanseheving på ulike områder.

5.4 Samarbeid via norske frivillige organisasjoner

Hovedtyngden av den norske spesifikke urfolkstøtten kanaliseres via norske frivillige organisasjoner. I 2003 ble mer enn halvparten av all norsk urfolksinnsats i utviklingssamarbeidet kanalisert via norske frivillige aktører. De ulike organisasjonenes arbeidsformer og fokusområder varierer betraktelig, samtidig som ikke alle innsatsene via norske frivillige aktører kan klassifiseres som spesifikke urfolkstøtte. Likevel har de fleste av disse aktørene det til felles at de over lang tid har etablert viktige samarbeidsrelasjoner med lokale urfolksorganisasjoner og at de har opparbeidet verdifull land- og områdekunnskap. Et eksempel på en norsk frivillig organisasjon som gjennom mange år har arbeidet systematisk for å fremme urfolks rettigheter er Regnskogsfondet. Organisasjonen har bl.a. gjennom sitt samarbeid med lokale urfolksorganisasjoner i Brasil hatt betydelig suksess i forhold til å fremme urfolks rettigheter, verne om tradisjonelle levesett og i å redusere avskoging. Regnskogsfondets erfaring fra Brasil og dets klare fokus på urfolks rettigheter og bevaring av biologisk mangfold vil kunne ha overføringsverdi i forhold til lignende problemstillinger på andre kontinenter. Dette har resultert i at organisasjonen det

siste tiåret har utvidet sitt geografiske fokus til også å omfatte land i Asia, og de siste par årene også det sentrale Afrika.

Også Kirkens Nødhjelp har gjennom flere år hatt en rettighetsbasert tilnærming i sitt arbeid for å bedre levekårene for urfolk.

Kirkens Nødhjelp har både spesifikke og integrerte urfolkstiltak i flere land og som eksempel kan nevnes organisasjonens langvarige samarbeid med San-folket i Botswana. Redd Barna og Norsk Folkehjelp er to andre eksempler på frivillige norske organisasjoner som benytter en rettighetsbasert tilnærming i sitt samarbeid med urfolksorganisasjoner.

Begge disse organisasjonene har lenge vært viktige kanaler for norsk støtte til fremme av urfolks rettigheter i Latin-Amerika.

Eksempelvis kan nevnes Norsk Folkehjelps samarbeid med *Confederación de Nacionalidades y Pueblos Indígenas de Ecuador* (CONAIE) i Ecuador hvor man blant annet har støttet et prosjekt som skal bidra til å utarbeide innspill til en lov om urfolks rett til jord. Redd Barnas innsats for mayaindianerne i Guatemala fokuserer blant annet på å sikre tospråklig undervisning for mayabarn.

5.5 Samarbeid via internasjonale organisasjoner

Norge har i flere år støttet og samarbeidet med IWGIA (*International Work Group for Indigenous Affairs*). IWGIA, som er basert i København, er en internasjonal menneskerettighetsorganisasjon som har urfolk som hovedfokus. Organisasjonens overordnede målsetning er å bidra til å fremme urfolks rettigheter - rett til selvbestemmelse, rett til land og ressurser, rett til egen kulturell identitet, samt rett til utvikling. IWGIA fremstår per i dag som en av de fremste internasjonale organisasjoner med urfolk som spesialfokus.

Organisasjonen er involvert i direkte samarbeid med urfolksorganisasjoner og deres prosjektaktiviteter. I tillegg er dokumentasjonsarbeid en sentral del av organisasjonens virksomhet. IWGIA er ansvarlig for et stort antall publikasjoner på en rekke språk og særlig kan trekkes frem det anerkjente tidsskriftet *Indigenous Affairs*, som utkommer på kvartalsvis basis, og den omfattende årboken *The Indigenous World*, som presenterer oppdaterte vurderinger av situasjonen for verdens urfolksgrupper. IWGIA spiller dessuten en

viktig rolle i forhold til mange av de internasjonale og regionale prosesser som påvirker urfolks situasjon. Eksempelvis kan nevnes IWGIAs samarbeid med *African Commission on Human and Peoples' Rights* (ACHPR).

Norads støtte til IWGIA omfatter både prosjektaktiviteter og kjernebidrag. Prosjekt-samarbeidet har bl.a. fokus på situasjonen for urfolk i Afrika og for urfolkskvinner generelt.

5.6 Direkte støtte til urfolksorganisasjoner

Det norske Urfolksprogrammet ble etablert av Utenriksdepartementet i 1983 og var i internasjonal sammenheng det første statlige programmet med formål å yte direkte støtte til lokale urfolksorganisasjoner i Sør.

Programmets første fase omfattet støtte til lokale urfolksorganisasjoner i 5 land i Latin-Amerika: Guatemala, Chile, Peru, Paraguay og Brasil. Programmet høstet betydelig anerkjennelse internasjonalt, i samarbeidslandene og i Norge.

Som eksempel på et svært vellykket samarbeid som er støttet gjennom Urfolksprogrammet kan nevnes samarbeidet med Tierraviva i Paraguay. Langvarig støtte og tett oppfølging fra norsk side har bidratt til å gjøre Tierraviva til en av de sentrale aktørene i forhold til å sikre urfolk de jordrettigheter som de i følge ILO-konvensjon nr. 169 er berettiget til. Etter langvarige juridiske prosesser både i Paraguays rettsvesen og i den *Interamerikanske menneskerettighetsdomstolen* har flere ulike urfolksgrupper i Chaco-distriktet sett konkrete resultater av det arbeidet Tierraviva utfører ved at de har blitt sikret skjøte til jordområder.

De første årene ble Urfolksprogrammet forvaltet direkte av Norad, mens administrasjonen og oppfølgingen i 1991 ble lagt til FAFO (Fagbevegelsens senter for forskning, utredning og dokumentasjon). I 1998 ble det foretatt en evaluering av programmet. Denne evalueringen berømmet mye av det arbeidet som var utført på prosjektnivå og betegnet programmet som fleksibelt og relevant i forhold til eksisterende behov hos urfolk i de respektive landene. Samtidig fremkom det i evalueringen at Urfolksprogrammet i for stor

grad hadde operert isolert i forhold til annen norsk innsats for urfolk og at det i liten grad hadde bidratt til kompetansebygging i andre norske miljøer. Disse innvendingene, samt ønsket om i større grad å inkorporerer urfolksinnsatsen i Norads øvrige virksomhet, resulterte i at Utenriksdepartementet i 1999 besluttet å tilbakeføre Urfolksprogrammet til Norad.

For å oppnå en mer helhetlig tilnærming i forhold til annen norsk urfolksinnsats i landet ble det i 2002 besluttet at prosjektporteføljen i Guatemala skulle administreres av den norske ambassaden. Samme år overtok den norske ambassaden i Brasil administrasjonsansvaret for programmets portefølje i Brasil. Ettersom ambassaden i Brasil ikke har annet utviklings-samarbeid har imidlertid Norad beholdt beslutningsmyndighet for disse prosjektene. Norad/Oslo har per 2004 fremdeles direkte forvaltningsansvar for prosjektporteføljen i Peru, Paraguay og Chile.

Som følge av utleggingen av prosjektporteføljene i Guatemala og Brasil og det faktum at direktestøtten til urfolksorganisasjoner i Latin-Amerika kun er en av flere kanaler for den samlede norske urfolksstøtten fremstår det ikke lenger som hensiktsmessig å benytte navnet "Urfolksprogrammet" kun om direktestøtten fra NORAD til urfolksorganisasjoner i Latin-Amerika. Urfolksprogrammet vil heretter benyttes som betegnelse på den samlede norske innsatsen, faglig og økonomisk, for urfolk.

5.7 Støtte kanalisert via norske ambassader

Norske ambassader forvalter også annen norsk urfolksinnsats enn de ovennevnte prosjektene i Guatemala og Brasil som inngikk i det tidligere Urfolksprogrammet. Andelen av den norske urfolksinnsatsen som kanaliseres via norske ambassader er likevel relativt begrenset.

Guatemala skiller seg imidlertid ut i denne sammenheng. Det norske utviklings-samarbeidet i Guatemala er konsentrert om tre sentrale forpliktelser i Fredsavtaleverket fra 1996; styrking av rettsstaten, støtte til demokratiseringsprosessen og fremme av

urfolks rettigheter. Støtte til urfolk er dermed eksplisitt fremhevet som et prioritert målområde for den norske innsatsen i landet. Den norske innsatsen overfor mayaindianerne i Guatemala omfatter både støtte som komponent i nasjonale program forankret hos myndighetene og direkte støtte til urfolksorganisasjoner. En nærmere presentasjon av den helhetlige tilnærmingen som er lagt til grunn for den norske innsatsen i Guatemala følger som vedlegg I.c.

I 2001 undertegnet Norge og Indonesia en 5-årig avtale om samarbeid på miljøsektoren, som tar utgangspunkt i konvensjonen om biologisk mangfold (CBD). Programmet er bl.a. rettet inn mot bærekraftig forvaltning av tropisk regnskog på Sumatra på en slik måte at det ivaretar livsgrunnlaget og beskytter rettighetene til de folkegruppene som fortsatt bor i og lever av regnskogen. Et annet samarbeid går ut på å styrke det juridiske rammeverket og lovhåndhevelsen mot ulovlig hogst og handel med tropisk tømmer og treprodukter. Dette samarbeidet er en direkte oppfølging av Toppmøtet om bærekraftig utvikling i Johannesburg i august 2002.

Samarbeidet innen utdanningssektoren i Vietnam omfatter også provinser med betydelig innslag av etniske minoriteter. Selv om samarbeidet ikke er definert som urfolks-spesifikt, skal det tas hensyn til minoriteters særskilte behov innen samarbeidet.

5.8 Samarbeid med norske urfolksmiljøer

Samiske miljøer besitter verdifull erfaring og kunnskap som utgjør en viktig ressursbase for den norske urfolksinnsatsen i utviklings-samarbeidet. Internasjonalt fremstår samiske organisasjoner og institusjoner, og den langvarige innsats som gikk forut for etableringen av disse, som noe som kan ha overføringsverdi for andre urfolksgrupper. Samiske organisasjoner og enkeltpersoner har da også lenge spilt en sentral rolle i utviklingen av internasjonalt lovverk og internasjonale institusjoner som fremmer urfolks rettigheter. Sametinget har vært en viktig rådgiver i forhold til utforming av overordnet strategi for den norske urfolksinnsatsen i utviklingssamarbeidet. Sametinget har også vært konsultert

i forbindelse med den prosessen som ligger til grunn for utarbeidelse av dette dokument. Samiske miljøer i Norge har et bredt kontaktnett internasjonalt. Særlig Samerådet har over mange år gjennomført flere samarbeidsprosjekter med urfolksgrupper i utviklingsland. Norad har siden 2001 støttet såkalte urfolk-til-urfolk prosjekter i regi av Samerådet, først relativt kortvarig kursvirksomhet i menneskerettigheter overfor urfolk i Asia og Afrika, men siden 2002 også prosjekter med fokus på organisasjonsutvikling overfor San-folket i Botswana og Masai-folket i Tanzania.

5.9 Forum for urfolksspørsmål i bistanden

Utenriksdepartementet vedtok i 1999 at det skulle opprettes en rundebord-konferanse som skulle fungere som faglig møteplass for frivillig organisasjoner, urfolksmiljøer, forskningsmiljøer og de deler av den offentlige forvaltningen som er opptatt av den norske urfolksinnsatsen i Sør. Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø fikk i oppdrag å arrangere konferansen. Forumet ledes av et råd bestående av 6 medlemmer, hvor forskningsmiljøer, de frivillige organisasjonene og samiske miljøer er representert.

Det første "Forum for urfolksspørsmål i bistanden" ble arrangert i Tromsø høsten 2000. Den fjerde Forum-konferansen, som fokuserte på urfolk og FN-systemet generelt og urfolk i Asia spesielt, ble arrangert høsten 2003. Forumet er også ansvarlig for en egen internettside som i tillegg til å informere om konferansen publiserer annen urfolksrelevant informasjon. Forumet har spilt en sentral rolle som arena for informasjon, erfaringsutveksling og faglig diskusjon for de relevante miljøene.

Utover å stå som arrangør av Forum-konferansen, er også Universitetet i Tromsø engasjert i forhold til urfolksrelevant forsknings-samarbeid både med San Carlos universitetet i Guatemala by ("*Maya Competence Building*") og universitetene i Botswana ("*Collaborative Programme for San – Basarwa - Research and Capacity Building*"). Forsknings-samarbeidene finansieres gjennom NUFU (Det norske universitetsråds utvalg for utviklingsrelatert forskning og utdanning).

5.10 Støtte kanalisert via multilaterale organisasjoner

Norge har aktivt støttet Verdensbankens utarbeidelse av retningslinjer for urfolk. Norge har også arbeidet for at Verdensbanken skal ta hensyn til miljø og bærekraftig utvikling i sine operasjoner og bidratt til å opprette et tematisk fond for miljø, sosial utvikling og fattigdom (TFESSD). Fondet dekker et vidt spekter av aktiviteter deriblant utvikling av analyseverktøyet som ser på hvordan ulike reformer vil påvirke fattige og sårbare befolkningsgrupper, deriblant urfolk, og foreslår tiltak som sikrer at disse ikke blir skadelidende. Fondet støtter også urfolksprosjekter direkte på områder som miljø, sosial utvikling og fattigdomsreduksjon. For Verdensbanken er fondet blitt et viktig instrument for å følge opp anbefalinger fra Toppmøtet om bærekraftig utvikling i Johannesburg. Norge bidro i 2003 med 80 mill. kroner til fondet.

I Norges løpende dialog med Den interamerikanske utviklingsbanken (IDB) og i styrearbeidet generelt anmoder Norge IDB om å innta en mer aktiv rolle i å fremme sosial utjevning og hensyn til marginaliserte grupper på den regionale agendaen og ta spørsmålet opp i sin dialog med låntakerlandene. For å styrke dette arbeidet har IDB opprettet et flegiverfond innen *Social Inclusion* der Norge er en av bidragsyterne. Formålet med fondet er å bidra til å integrere sosial utjevningsspektivet i bankens arbeid og i myndighetenes politikk og programmer i Latin-Amerika og Karibien. Målgruppen for fondet er ulike ekskluderte grupper, deriblant urfolk. Norge har også vært pådriver for en rettighetsbasert tilnærming i utarbeidelsen av IDBs strategi for urfolk.

5.11 Norsk innsats i det internasjonale arbeidet

Som det første landet som ratifiserte ILO-konvensjon nr. 169 har Norge lenge fremhevet viktigheten av at innsatsen overfor urfolk må ta utgangspunkt i dette forpliktende folkerettslige dokument. Norge har spilt en aktiv rolle som pådriver i FNs *Working Group on Indigenous Populations* og i FNs *Working Group on the Draft Declaration of the Rights of Indigenous Peoples*, samt andre FN-fora hvor urfolks rettigheter drøftes. Med hensyn til

FNs Permanent forum for urfolksspørsmål har Norge gitt sin klare støtte til dets opprettelse og drift. Fra norsk side har man dessuten bidratt med reisestøtte til urfolks deltakelse ved den årlige konferansen. Norge

støtter også FNs Frivillige fond for urfolk som har til hensikt å muliggjøre at urfolksrepresentanter kan delta i arbeidsgruppens møter.

6. Virkemidler for fremtidig norsk innsats

Disse retningslinjene for den totale norske urfolksinnsatsen er basert på ønske om å sikre en ivaretagelse av en klar sammenheng og koordinering mellom det normative arbeidet på urfolksområdet og det prosjekt- og programbaserte urfolkssamarbeidet. Føringsene tar utgangspunkt i målsetningen om et økt og samlet fokus på urfolk i utviklingssamarbeidet.

Et helhetlig perspektiv rettet mot landnivå er lagt til grunn i arbeidet med urfolk innenfor utviklingssamarbeidet. Det innebærer at ulike virkemidler for støtte til urfolk i utviklingssamarbeidet sees i sammenheng på landnivå. Samtidig er det lagt opp til etablering av strukturer som skal ha et overordnet fokus på urfolk og være pådriver for norsk innsats, samt videreutvikle kontakten med eksterne urfolksmiljøer.

Norge vil styrke arbeidet med urfolk i utviklingssamarbeidet på to nivåer:

- På et *overordnet plan* skal urfolkshensyn ivaretas i relevante strategiprosesser internasjonalt og nasjonalt, i dialogen med myndighetene og i sektorarbeid. Dette omfatter også en mer systematisk dialog med Sametinget.
- På det *operative plan* vil Norge målrette innsatsen gjennom spesifikk støtte til urfolk og støtte samarbeidsområder som er særlig relevante i et rettighetsperspektiv. Norge vil også sikre at urfolkshensyn ivaretas i øvrig samarbeid hvor urfolk inngår som målgruppe, eller berøres av samarbeidet.

6.1 Rettighetsbasering av arbeidet

Det legges opp til en ytterligere styrking av rettighetsperspektivet i norsk urfolksinnsats. Rettighetsbaseringen av støtten vil ha sitt utgangspunkt i ILO-konvensjon nr. 169. Den

norske innsatsen skal med andre ord bidra til anerkjennelse av urfolks grunnleggende rettigheter og styrke urfolks muligheter og evne til å fremme og forvalte sine interesser.

6.2 Helhetlig og målrettet tilnærming

Man vil sikre at en sammenheng mellom det normative arbeidet og det praktiske urfolkssamarbeidet vil bli ivare tatt. En helhetlig tilnærming innenfor urfolkssamarbeidet vil kreve styrket samordning av de ulike norske innsatsformer på området.

Regionavdelingen i Utenriksdepartementet og de norske ambassadene har ansvaret for overordnet planlegging og støtte til urfolk på landnivå. Utviklingspolitisk avdeling vil ha ansvar for å påse at politiske føringer blir fulgt opp gjennom etatsstyringen av NORAD, samt arbeidet med urfolk overfor de internasjonale finansinstitusjonene. Globalavdelingen vil ha ansvaret for arbeidet med urfolk overfor FN-systemet. Nevnte avdelinger vil sammen med Rettsavdelingen ha ansvaret for arbeidet med internasjonale konvensjoner og regelverk.

Fagetaten Norad ved *Avdelingen for rettigheter, endringsaktører og sivil samfunn* har hovedansvaret for samarbeidet med norske, samiske og internasjonale frivillige organisasjoner som arbeider med urfolk i bistanden. Denne avdelingen vil ha et samlet faglig ansvar på urfolksområdet, inklusive rådgivning overfor Utenriksdepartementet, ambassadene og de øvrige fagavdelinger i Norad. Avdelingen skal også forvalte direktestøtte til urfolksprosjekter som er forankret i land hvor ambassaden ikke har tilstrekkelig kompetanse / kapasitet til å ivareta dette ansvaret.

Det videre arbeidet vil legges opp etter følgende hovedlinjer:

Norge vil:

- **opprette en temagruppe for arbeidet med urfolk**
Temagruppen skal bestå av representanter fra relevante avdelinger i fagetaten Norad og i Utenriksdepartementet. Temagruppen vil ha ansvaret for koordinering, synliggjøring og rapportering på urfolksområdet. Kompetanse-bygging internt, styrking av bevisstheten om urfolk i utviklingssamarbeidet og styrking av dialogen med eksterne urfolksmiljøer vil også være sentrale oppgaver for temagruppen. Representanter fra Sametinget, norske urfolksorganisasjoner, Kommunal- og regionaldepartementet og eventuelt andre departementer kan inviteres til temagruppens møter når det er relevant med tanke på gjensidig informasjonsutveksling om overordnede politiske prosesser og operativ virksomhet. Ambassader skal når aktuelt kunne trekkes med i telefon- og videokonferanse. Temagruppen ledes av Norad.
- **styrke fokuset på urfolk ved relevante norske utenriksstasjoner.**
Det legges opp til en styrket dialog med norske utenriksstasjoner med hensyn til rapportering om urfolks situasjon på landnivå og en mulig innsats for å fremme urfolks rettigheter.
- **sikre helhetlig og samordnet forvaltning** gjennom en faglig forankring i *Avdelingen for rettigheter, endringsaktører og sivilt samfunn* i fagetaten Norad
- **styrke Norads rolle som faglig dialogpartner** for norske frivillige organisasjoner som arbeider for å fremme urfolks rettigheter. Videreføre og styrke dialogen og samarbeidet med Sametinget og andre instanser innenfor norsk urfolksmiljø.
- **sikre aktiv norsk deltagelse i multilaterale organisasjoners arbeid med urfolk**, og sørge for at det er en sammenheng mellom operative erfaringer, hjemme og ute, og det internasjonale arbeidet.
- **sikre at arbeidet er koordinert med Norges deltakelse i FN og internasjonale prosesser på urfolksområdet.** Spesielt vil dette gjelde arbeidet til FNs

høykommissær for menneskerettigheter, i Permanent forum for urfolkssaker og i arbeidet med å bidra til en framgang i arbeidet med Erklæringen om urfolks rettigheter.

6.3 Kanaler

Norge vil styrke urfolksinnsatsen via:

- **urfolksstøtten gjennom norske frivillige organisasjoner.** Disse har opparbeidet betydelig kompetanse og erfaring med hensyn til urfolks rettigheter og urfolksorganisasjoner i ulike land. En stor del av den norske innsatsen for å fremme urfolks rettigheter vil også i fremtiden kanaliseres via norske organisasjoner og deres lokale samarbeidspartnere. Her vil spesielt vektlegges de bidrag dette samarbeidet gir til styrking av urfolks egenorganisering. Det bør også sikres et tettere samspill mellom norske organisasjoner og øvrig bilateral innsats på urfolksområdet.
- **direktestøtten til urfolksorganisasjoner i Sør- og Mellom-Amerika.** Det vil bli foretatt en fortløpende vurdering av hvorvidt det er hensiktsmessig at prosjektporteføljen i Peru og Paraguay administreres fra Norad/Oslo.
- **urfolk-til-urfolk-samarbeidet.** I 2004 mottar Samerådet støtte til prosjektaktiviteter i både Afrika og Asia.
- **støtten til *International Work Group on Indigenous Affairs (IWGIA)*** gjennom kjerne støtte og støtte til enkelttiltak.
- **økt fokus på urfolks rettigheter i stat-til-stat samarbeidet.** På landnivå vil det i flere land være aktuelt å ta opp situasjonen for urfolk gjennom ulike kanaler og tilnæringsmåter. I relevante land bør ambassadene inkludere urfolksperspektivet både i dialogen med myndighetene og i sektor-/programsamarbeidet. I landstrategiarbeidet bør man ta opp situasjonen for urfolk både som del av fattigdomsorienteringen av utviklingssamarbeidet og som ledd i arbeidet med bedring av menneskerettighetene. Norge som giver bør være en pådriver for at urfolk inkluderes og tas hensyn til i utar-

beidelse og oppfølgingen av de nasjonale strategiene for fattigdomsreduksjon og at det om nødvendig iverksettes særskilte tiltak rettet mot urfolk.

- **bidrag til at utviklingsbankene tar urfolkshensyn i sitt arbeid.**
Norge støtter også utviklingsprosjekter via utviklingsbankene som påvirker urfolks situasjon. Fra norsk side vil man delta aktivt i utformingen av utviklingsbankenes ulike strategidokument for arbeidet med urfolk. Det vil også være en prioritert oppgave å medvirke til at utviklingsbankenes vedtatte strategier også følges opp i bankenes operative virksomhet.
- **bidrag til at ulike FN-organisasjoner utvikler god politikk og praksis i forhold som angår urfolks situasjon og utvikling.**
Norge bør bidra til at urfolk tas hensyn til i internasjonale rammebetingelser for bl.a. handel, bevaring av det biologiske mangfoldet og opphavsrettigheter knyttet spesielt til genetiske ressurser. Norge bør også bidra til at relevante FN-organisasjoner følger opp anbefalinger fra *Permanent forum for urfolkspørsmål*.
- **bidrag til å sikre urfolk representasjon i internasjonale fora** som angår deres situasjon og utvikling.

6.4 Geografisk innretning av urfolksinnsatsen

En størst mulig andel av bistandsmidlene skal kanaliseres til MUL-land. Når det gjelder tiltak rettet mot urfolk og andre særlig utsatte grupper gis det en generell åpning for å fravike denne forutsetningen. Urfolk utgjør ofte fattigdomslommer i sine respektive land, også i land som ikke klassifiseres som MUL-land. Prosjektaktiviteter innenfor norsk urfolksinnsats vil altså ikke være begrenset til MUL-landene. Urfolkspolitiske hensyn vil veie tungt når nye innsatser skal vurderes. Innsatsen vil også bli vurdert i forhold til tiltakets karakter, synergi med øvrig bistand og hvorvidt samarbeidet er strategisk rettet mot sentrale prosesser som angår urfolk.

Norge vil:

- **videreføre norsk innsats for urfolk i Latin-Amerika.**
Den norske innsatsen for å fremme urfolks rettigheter i utviklingssamarbeidet har tradisjonelt sett i stor grad fokusert på Latin-Amerika. Innsatsen overfor urfolk i Latin-Amerika, og i særdeleshet Guatemala, vil bli videreført også i tiden fremover.
- **styrke innsatsen for urfolk i Afrika og Asia.**
Det legges opp til en styrking av innsatsen overfor urfolk i Afrika og Asia, kontinenter hvor urfolkshensynet tidligere har vært relativt lite vektlagt i norsk utviklingssamarbeid. Styrkingen av innsatsen i Asia vil særlig fokusere på Sør- og Sørøst-Asia.
- **øke oppmerksomhet overfor regionale prosesser.**
Norge bør følge regionale prosesser på urfolksområdet. Her nevnes spesielt *Organisasjonen for amerikanske stater* (OAS) arbeidet med en erklæring om urfolks rettigheter i Latin-Amerika og arbeidet med urfolk i *The African Commission on Human and Peoples Rights* (ACHPR).

6.5 Innretning av urfolksinnsatsen

Norge vil:

- **bestrebe at innretningen av ulike norske innsatser sammenfaller med urfolks egne behov og prioriteringer**
- **bidra til å styrke urfolks egenorganisering.**
I tråd med *Retningslinjer for støtte til norske og internasjonale organisasjoner* (2001) vil dette samarbeidet i sterkere grad ha som mål å bidra til å styrke det sivile samfunns rolle i utviklingsprosessene. På urfolksområdet vil dette dreie seg om bidrag til styrking av urfolks egne organisasjoner som drivkraft potensielle endringsagenter.
- **vektlegge kapasitetsbygging.**
For å kunne styrke arbeidet med urfolk i utviklingssamarbeidet er det av betydning at kapasitetsbygging inngår som et tverrgående satsingsfelt.

- **sikre at urfolksspørsmål står sentralt i arbeidet med biologisk mangfold i tropiske skogområder.**

I tråd med forpliktelsene fra Johannesburg-erklæringen om bærekraftig utvikling, skal det sikres at urfolksspørsmål står sentralt i arbeidet med biologisk mangfold, særlig i tropiske skogområder. I denne sammenhengen skal ivaretagelse av urfolks livsgrunnlag og rettigheter vektlegges og prioriteres. Her vil satsning i Indonesia og Mellom-Amerika være spesielt viktig. En vil også se på mulighetene for tilsvarende engasjement i Sentral-Afrika.

- **sikre at kjønnsproblematikk og kvinners situasjon står på agendaen i den norske urfolkssatsningen.**

I flere urfolkssamfunn er det liten tradisjon for at kvinner deltar i styrende organer eller at kvinners synspunkter får gjennomslag. Mange urfolkskvinner står således ovenfor en "dobbel diskriminering", både som kvinner i urfolkssamfunn og som urfolk i storsamfunnet. Norge vil i tråd med anbefalingene fra den 3. sesjonen av FNs Permanent Forum for urfolkssaker, legge vekt på at urfolkskvinner får spille aktive roller i norskstøttede initiativ.

6.6 Synliggjøring av den norske urfolksinnsatsen

Norge vil:

- **øke den norske rettighetsbaserte innsatsen.**
- **styrke informasjonsarbeidet om urfolksinnsatsen.** Etableringen av *Temagruppen for arbeidet med urfolk* vil bidra til dette.
- **styrke faglig dialog og tilrettelegge for faglig møteplass.** Fagetaten Norad vil i større grad enn tidligere fylle en rolle som faglig dialogpartner og en faglig møteplass for frivillige organisasjoner, forskningsmiljøer, norske urfolksmiljø og andre som er opptatt av urfolksspørsmål.
- **videreføre støtten til *Forum for urfolksspørsmål i bistanden*.** Forumet, som ble opprettet i 2000, utgjør allerede nå en viktig faglig møteplass og koordinerende arena for ulike miljøer i Norge som arbeider med urfolksspørsmål. Hensiktmessigheten av å utvide dette Forumets mandat og arbeidsfelt vil bli fortløpende vurdert.
- **styrke den faglige dialogen på informasjons- og dokumentasjonsområdet med *Kompetansesenteret for urfolks rettigheter* i Kautokeino, som er etablert av regjeringen for å øke kunnskapen om og forståelsen for urfolks rettigheter nasjonalt og internasjonalt.**

Regnskogfondet: Kampen for landrettigheter og naturressurser i Sarawak, Malaysia

Norad bidrar med støtte til Regnskogfondets samarbeid med Borneo Resources Institute (BRIMAS) om å styrke urfolks rettigheter til landområder i Sarawak, Malaysia. Urfolksgrupper har vunnet flere saker i rettsapparatet.

Urfolk i Sarawak i Malaysia er helt avhengig av landområdene i regionen for å kunne leve slik de tradisjonelt har gjort, og slik urfolket fortsatt ønsker å leve. På papiret er Sarawaks urfolk garantert rettigheter til skog og land, men i praksis raserer tømmersekskapene Sarawaks regnskoger. Ressursgrunnlaget i urfolkets tradisjonelle landområder er i ferd med å forsvinne.

Borneo Resources Institute (BRIMAS) ble opprettet i 1993 på initiativ fra urfolksledere fra forskjellige etniske grupper i Sarawak. Organisasjonen arbeider med å styrke samfunn av urfolk i deres bestrebelser for å oppnå legal anerkjennelse og beskyttelse av deres tradisjonelle landområder. Dette vil garantere bærekraftig utnyttelse av områdene, samtidig som de ressurser som utgjør livsgrunnlaget for urfolk tas vare på og beskyttes. BRIMAS overvåker også myndighetenes avsetting av områder til kommersielle tiltak, spesielt når urfolkgrupper har tradisjon for å bruke disse områdene.

BRIMAS arbeider tett med urfolksgrupper for å stanse videre ødeleggelse av skogene og stanse etableringen av plantasjoner i deres tradisjonelle områder. Mange i målgruppen har blitt apatiske etter mange år med undertrykking, og BRIMAS arbeider derfor også med å gjenopprette selvtilliten hos urfolk. De lærer å identifisere sine problemer og definere sine behov. Arbeidet for å gi urfolk innsikt i grunnleggende juridiske rettigheter er en viktig del av samarbeidet.

BRIMAS samarbeider også med organiserte grupper i samfunnet, lokale og nasjonale frivillige organisasjoner, samt menneskerettighetsorganisasjoner. BRIMAS har et forsknings- og dokumentasjonsprogram som basis for et bredt informasjonsarbeid. Organisasjonens medarbeidere følger med i aviser, tidsskrifter og offentlige dokumenter for å avdekke forhold de bør ta fatt i. BRIMAS sprer informasjon via nyhetsbrev på lokale språk, bulletin til NGOer lokalt, nasjonalt og internasjonalt, samt driver informasjonsarbeid via Internett. Regnskogsfondet er en viktig støttespiller for BRIMAS og bindeledd inn mot aktuelle internasjonale miljøer.

BRIMAS har etablert et juridisk ressurscenter med en jurist på fulltid som yter juridisk bistand til urfolk i Sarawak. Det er også inngått samarbeid med 9 jurister som påtar seg saker om landområder og bistår urfolk i rettssaker når de har blitt arrestert for å beskytte sine landområder mot illegal virksomhet fra tømmer- og plantasjefirmaer.

Flere rettssaker mot private og offentlige instanser er på gang. I 2001 fikk urfolksgrupper medhold i en rettssak mot private selskaper, og selskapenes avtale med myndighetene om bruk av ett av urfolkenes tradisjonelle landområder ble erklært ugyldig. Dette ble gjort gjeldende for så vel dyrket område, skog, elver og bekker innenfor en halv dags rekkevidde fra deres boliger, med unntak av nærliggende landsbyer.

Eksemplet fra Sarawak har vist at det er mulig å føre en sak gjennom rettsapparatet – og vinne den. Urfolksgruppene vant frem mht. retten til å bevare og videreutvikle sin kultur, og retten til å forvalte naturressursgrunnlaget. Undersøkelser viser også at urfolksamfunn er bedre organisert i områdene BRIMAS arbeider. De har dermed større muligheter til å fremme sine behov og rettigheter.

Organisasjonsbygging blant indianergrupper i Médio Solimões i Brasil

Med direkte støtte fra Norad til kapasitetsbygging og organisasjonsutvikling har UNI-Tefé (De forenede urfolksnasjonene i Tefé), som ble dannet i mars 1993, nå fått ansvar for å administrere helseprosjekter i indianske områder i Brasil på vegne av myndighetene.

UNI-Tefés arbeid består i å bidra til å bevisstgjøre urfolkene i regionen Médio Solimões, samt å stimulere og koordinere organiseringen av dem. Hensikten er å styrke deres kulturelle, sosiale og økonomiske selvstendighet. Samarbeidet med Norad (som inngår i den porteføljen som tidligere ble omtalt som "Urfolksprogrammet") omfatter støtte til kurs og møter for representanter fra de ulike lokalsamfunnene som UNI-Tefé organiserer, og som har som formål å bidra til å bevare og fremme kunnskapen om tradisjonell medisin og indiansk kultur. Den norske støtten går blant annet også til opplæring av helsearbeidere, en egen kvinnebevegelse og økonomisk bærekraftige lokalsamfunn.

I 1998 bidro en med støtte til eget lokale for UNI-Tefé, og til innkjøp av datautstyr. Samarbeidet omfatter også kompetansebygging i UNI-Tefé innen prosjektadministrasjon og regnskapsførsel, samt opplæring i bruk av grunnleggende dataprogrammer. Denne støtten har bidratt til at organisasjonen nå er satt i stand til å forvalte betydelige offentlige helsemidler.

Fram til 1999 mottok UNI-Tefé kun støtte fra Norge. Siden 1999 har organisasjonen tilhørt en gruppe NGOer og urfolksorganisasjoner som ble vurdert som kvalifisert for, og som aksepterte tilbudet om å administrere helsestøtte til urfolk i Brasil på vegne av helsemyndighetene (Fundação Nacional de Saúde, Det nasjonale helsedirektoratet). Fra og med 2001 mottok tre av organisasjonens egne ansatte lønn over det nasjonale helseprosjektet. Generelt sies det om denne helsemodellen at den er mer effektiv enn tidligere modeller og at kvaliteten på helsetjenestene er blitt langt bedre.

Foruten arbeidet innen helse, ivaretar UNI-Tefé oppgaven med å overvåke og fremme urfolks rettigheter, blant annet via ukentlige radioprogrammer, politisk mobilisering og bevisstgjøringskampanjer.

UNI-Tefé er en relativt nystartet og liten organisasjon som representerer indianere som bor svært spredt innenfor et stort geografisk område i Amazonas. Regionen Médio Solimões med sideelver er en region der det bor 11 forskjellige etniske grupper i 25 forskjellige indianske territorier, bestående av 48 landsbyer, med en befolkning på rundt 7.200 personer. Sammenlignet med indianerne i andre regioner har denne regionen fått relativt liten oppmerksomhet. Indianerne har vært utsatt for sterk undertrykking og assimileringsskrav fra storsamfunnet, noe som har resultert i at flere grupper har forholdsvis små territorier. Rundt halvparten har ennå ikke oppnådd legal status. UNI-Tefé gjør en viktig jobb med å øve press på FUNAI (Det brasilianske indianerdirektoratet) for at legaliseringsprosessene skal gå raskere og at tradisjonelle territorier ikke skal reduseres til områder det blir vanskelig å overleve på.

UNI-Tefé er en sårbar organisasjon som har kort fartstid og mye ansvar, og som den norske direkttestøtten har bidratt til å bygge opp. Organisasjonen har så langt så vist seg tilliten verdig og er en organisasjon med vekstvilje og positiv utvikling. Norad har vært en viktig støttespiller i utviklingen av organisasjonen og bidratt med faglige råd innen organisasjonsutvikling.

Fredsbygging i Guatemala – helhetlig tilnærming på urfolksområdet

Norsk innsats i Guatemala er rettet mot tre sentrale forpliktelser inngått i fredsavtaleverket: styrking av rettsstaten; støtte til demokratiseringsprosessen; og fremming av urfolks rettigheter. Styrende for Norges innsats er konkrete målsettinger og forpliktelser i 4 del-avtaler: Den globale avtalen om menneskerettigheter (1994); Avtalen om urfolks identitet og rettigheter (1995); Avtalen om styrking av den sivile makt og hærens rolle i et demokratisk samfunn (1996); og Avtalen om sosioøkonomiske aspekter og jordspørsmålet (1996).

Fredsavtalen som ble undertegnet i desember 1996 gjorde slutt på en 36 år gammel borgerkrig karakterisert som en av de mest brutale i Latin Amerika. Mayaene var ofre i 83% av menneskerettighetsovergrepene dokumentert av landets Sannhetskommisjon (Kommisjonen for historisk oppklaring, CEH). Fredsbygging i Guatemala skjer i et svært polarisert samfunn med sterk mistillit mellom staten og det sivile samfunn. Samtidig er det sivile samfunn fragmentert langs etniske, ideologiske og geografiske skillelinjer. Fredsbygging handler bl.a. om å skape nye relasjoner av tillit mellom polariserte og fragmenterte grupper. Det handler om å styrke de demokratiske strukturer og institusjoner hvor bred deltakelse og dialog om konkrete utviklingsmål kan forankres. Det internasjonale samfunn har en viktig rolle å spille som tilrettelegger for dialog og ved å gi støtte til tradisjonelt marginaliserte grupper slik at de kan styrke sin kompetanse og øve reell innflytelse i beslutnings- og demokratiseringsprosessene.

Norge kanaliserer det meste av støtten til staten og det sivile samfunn gjennom FN-systemet i Guatemala. Spesielt UNDP er en strategisk aktør som koordinator av FN systemet på landnivå og tilrettelegger for mye av dialogen mellom det sivile samfunn og staten. Norge støtter opp om utvalgte strukturelle og institusjonelle endringer som må finne sted for at urfolks rettigheter skal kunne realiseres, og har i tillegg et spesielt fokus på urfolks rett til utdanning

Støtten via FN-systemet kommer direkte og indirekte urfolk til gode. UNDP forvalter et program som har som formål å styrke det sivile samfunn som aktør i bl.a. oppfølgingen av CEHs anbefalinger vedrørende nasjonal og lokal forsoning, i forhold til å fremme menneskerettighetene generelt og reform av rettsapparatet spesielt. Mayaorganisasjoner utgjør 50% av de som får støtte av programmet som er på 24 millioner over en 3-års periode. Gjennom FNs sendelag til Guatemala, MINUGUA, har Norge støttet gjennomføring av reformer innen politiet som skulle legge til rette for økt rekruttering av mayaer til politistyrken, og at de skal kunne gjøre tjeneste i sine egne regioner for slik å kunne bidra lokalt til å skape tillit til politiet og slik bidra til å styrke rettsstaten. Nytt undervisningsmateriale legger vekt på respekt for menneskerettighetene. Norge støtter også etableringen av to retts hjelpkontorer der maya-indianere kan få advokatbistand på eget språk og der en i behandlingen av saker også tar hensyn til mayaenes sedvanerett. Formålet er å sikre at mayaene får de samme rettigheter og behandling som andre guatemalanere i sitt møte med rettssystemet. Tillit til rettsapparatet er av stor betydning for fredsbyggingsprosessens videre utvikling.

Norsk støtte til UNICEFs program for tospråklig utdanning bidrar til gjennomføringen av Avtalen om urfolks identitet og rettigheter og ILO-konvensjon nr.169. Den norske ambassaden deltar sammen med andre givere og Det guatemalanske utdanningsministeriet i et regelmessig forum for diskusjon og samordning av initiativ på utdanningssektoren. Spesielt har en fokusert på den nylig vedtatte utdanningsreformen som er særdeles viktig for mayaene idet den i prinsippet sikrer kvalitetsskolegang for alle, inkludert tospråklig utdanning. En forskningsinstitusjon mottar støtte til utarbeidelse av standardiserte grammatikker og ordbøker på de mest utbredte mayaspråkene. Dette arbeidet er igjen koplet til Utdanningsministeriets arbeid med å gjennomføre den nye utdanningsreformen.

Urfolksrelevante konvensjoner/erklæringer:

ILO-konvensjon nr.169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (1989)
 FNs Erklæringsutkast om urfolks rettigheter (1994)
 Den internasjonale menneskerettighetserklæring (1948)
 Den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (1966)
 Den internasjonale konvensjon om politiske og sivile rettigheter (1966)
 Johannesburg-erklæringen (2002)
 FNs konvensjon om eliminering av alle former for rasediskriminering (1965)
 Rio deklarasjonen / Agenda 21 (1992)
 FNs konvensjon om biologisk mangfold (1992)
 UNESCOs Erklæring om kulturell diversitet (2001)

Referanser:

- *Oppfølgingsplan for arbeidet med urfolk i bistanden*, Utenriksdepartementet, 1999.
- *Felles kamp mot fattigdom. En helhetlig utviklingspolitikk*, UD, St. melding nr 35 (2003-2004)
- *Regjeringens handlingsplan for bekjempelse av fattigdom i Sør mot 2015*, UD, 2002
- *Menneskeverd i Sentrum. Handlingsplan for menneskerettigheter*. UD, St.melding 21 (1999-2000)
- *Tilskuddsordninger for norske og internasjonale frivillige aktørers humanitære bistands- og utviklingssamarbeid*, UD, november 2001
- *St.prp. nr. 1 (2003-2004)*, UD
- *Tildelingsbrev 2/2004*, UD
- *Evaluation of the Norwegian Program for Indigenous Peoples*, UD/Evaluation Report 8/98
- *Norads innsats for å styrke arbeidet med urfolk i bistanden*, Norad, 2002.
- *Rettighetsbasering av utviklingssamarbeidet*, Norad 30.7.99
- *Handbook in Human Rights Assessment*, Norad februar 2001
- *Strategi for dansk støtte til oprindelige folk*, Udenrigsministeriet/Danida 1994
- *Review Report, Strategy for Danish Support to Indigenous People*, 2001
- *Best practices for including indigenous peoples in sector programme support*, Udenrigsministeriet/Danida (Draft february 2004).
- *Support for Indigenous People, Working Document of the European Commission*, 1998
- *Operational Directive 4.20*, World Bank, 1991
- *Draft Operational Policy 4.10*, World Bank, 2001 (forventes endelig godkjent 2004)

Utgitt av:
Utenriksdepartementet
7. juni plassen/Victoria Terrasse, P.b. 8114 Dep, 0032 Oslo
E-mail: infosek@mfa.no

Publikasjonen finnes på internett: <http://odin.dep.no/ud>

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer av denne publikasjonen fra:

Statens forvaltningstjeneste
Kopi- og distribusjonsservice, P.b. 8169 Dep, 0034 Oslo
E-post: publikasjonsbestilling@ft.dep.no
Telefaks: +47 22 24 27 86

Publikasjonsnummer: E-785 B
ISBN: 82-7177-772-6

Forsidefoto: Astrid Versto

Design og trykk: www.kursiv.no 09/2004. Opplag 4000

